Litteratur

ULF BERGQUIST, Hemvistbegreppet inom familje- och arvsrätt i Sverige och EU, Norstedts Juridik, 2026, 186 s.

Denna bok, författad av en svensk advokat specialiserad på internationell familje- och successionsrätt, utgör en svensk bearbetning av dennes tyska doktorsavhandling framlagd 2025 vid Heidelbergs universitet.[1] Bokens ambition är att tjäna som ett praktiskt hjälpmedel för domare, advokater och andra jurister, när de ställs inför fall där hemvisten, som icke sällan är svårbedömd, är avgörande för svensk domstols internationella behörighet (domsrätt) eller för bestämmande av tillämplig lag. Under de senaste decennierna, i synnerhet i samband med tillblivelsen av ett antal EU-författningar, har hemvisten blivit den klart övervägande anknytningsfaktorn inom den svenska internationella familje- och successionsrätten, som nästan helt har övergett den en gång dominerande användningen av medborgarskapet som anknytningsfaktor. Hemvist spelar en viktig roll även i den internationella förmögenhetsrätten, exempelvis för domsrätt och tillämplig lag i avtalstvister, men den delen av den internationella privat- och processrätten behandlas inte i boken.

En fysisk persons hemvist är, i motsats till medborgarskap, ibland svår att fastställa och boken utgör ett ambitiöst försök att — genom att skapa ordning och reda bland de icke sällan motsägelsefulla källorna — underlätta livet för praktikerna. Den presenterar på ett pedagogiskt sätt de nuvarande reglernas bakgrund och tillblivelse samt hur de har tolkats i rättspraxis och i doktrinen.

Utöver en kort inledande del I, innehållande en presentation av frågeställningar och begrepp, består bokens huvudtext av tre delar. Del II behandlar hemvistbegreppet i Sveriges internationella familje- och successionsrätt (inklusive av Sverige antagna konventioner), del III ägnas åt hemvistbegreppet i EU:s internationella familje- och successionsrätt, och del IV innehåller författarens jämförelser, analyser och förslag. En källförteckning, ett rättsfallsregister och ett sakregister finns också.

I del II beskrivs nästan alla publicerade svenska domstolsavgöranden, inklusive korta sammanfattningar av de faktiska omständigheterna nödvändiga för förståelsen och jämförelsen av domstolarnas ofta kasuistiska resonemang. Den lagfästa hemvistdefinitionen i exempelvis 7 kap. 2 § lagen (1904:26) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap, där hemvist definieras som bosättning som med hänsyn till vistelsens varaktighet och ”omständigheterna i övrigt” måste anses stadigvarande, är så vag och allmänt hållen att den förutsätter vägledning i rättspraxis. Trots att avgörandena är hårt knutna till sakomständigheterna i målen, vilket minskar deras prejudikatvärde, lyckas författaren att dra en del allmänna slutsatser. Han sorterar domarna och doktrinuttalandena med hänsyn till olika åberopade eller brukade kriterier, såväl subjektiva (personens vilja eller avsikter) som objektiva (t.ex.

[1] Ulf Bergquist, Der Rechtsbegriff gewöhnlicher Aufenthalt im Familien- und Erbrecht in Schweden, Deutschland und im EU-Kollisionsrecht. Ein Vergleich. Jedermann-Verlag 2025. Avhandlingens del avseende Tyskland, liksom även vissa rent rättsvetenskapliga metodavsnitt, har utelämnats i den svenska versionen.

folkbokföring, vistelsens längd, bostad, familjeförhållanden, arbete, integration/anpassning, uppehållstillstånd och medborgarskap). Särskild uppmärksamhet ägnas åt barns hemvist (inklusive efter olovligt bortförande eller kvarhållande) och personer med flera hemvist eller utan hemvist. Egna avsnitt behandlar hemvist vid bedömning av domstols behörighet och det nordiska hemvistbegreppet.

Enligt förordet ligger bokens tyngdpunkt på tolkning av hemvistbegreppet i EU-rätten, dvs. i EU-rättsliga förordningar på familje- och successionsrättens område. Bokens del III är följaktligen betydligt mer omfattande än del II. EU-förordningarna ska i princip tolkas och tillämpas enhetligt i samtliga medlemsländer. De innehåller dock ingen hemvistdefinition och EU-domstolens praxis är därför av central betydelse. Detsamma gäller den mycket omfattande och mångspråkiga litteraturen på området. Bokens litteraturhänvisningar i del III har dock en påtaglig slagsida åt den tyskspråkiga doktrinen, vilket må vara förlåtligt med hänsyn till bokens bakgrund som tysk doktorsavhandling. I övrigt följer bokens del III till stora delar samma tillvägagångssätt som del II, bl.a. med en systematisk genomgång och gruppering av EU-domstolens domar enligt olika kriterier för bestämning av hemvist.

Bokens del IV börjar med en jämförelse mellan det svenska och det EU-rättsliga hemvistbegreppet. Författaren noterar att det vid fastställande av hemvist i huvudsak är samma kriterier som används, låt vara att det förekommer vissa skillnader i hur olika kriterier formuleras. Av särskilt intresse är författarens egna förslag (”teser”). Han pläderar för ett enhetligt hemvistbegrepp inom hela familje- och arvsrättsområdet, för såväl EU-rätten som medlemsstaternas (dvs. också Sveriges) rätt, och oavsett om det gäller domsrätt eller tillämplig lag. Jag kan i princip ansluta mig till detta önskemål, vilket till en del redan är uppfyllt. Jag ansluter mig också till tanken att byte av ett barns vistelse till följd av olovligt bortförande eller kvarhållande inte ska medföra byte av hemvist till dess att alla lagliga försök till återlämnande slutligen misslyckats. Mera tveksam är jag till förslaget att med ett fåtal undantag ersätta den idag rådande metoden, vilken utgår från en totalbedömning och sammanvägning i individuella fall av alla relevanta omständigheter, med en mer eller mindre fast ”riktlinje” enligt vilken hemvist förvärvas efter ett års vistelse i landet (sex månader för barn). Jag sympatiserar visserligen med författarens ambition att bidra till större rättssäkerhet och förutsebarhet, men befarar att den föreslagna riktlinjen, om den skulle följas så konsekvent som han förefaller mena, icke sällan skulle leda till mindre lämpliga resultat. Jag ställer mig också tveksam till en total vägran att beakta personens uttalade vilja/avsikt. Det är visserligen sant att avsikten oftast framgår av faktiska omständigheter (bostad, arbete, familj osv.), men att helt och alltid bortse från viljeyttringar förefaller omotiverat. Allt detta är dock legitima meningsskiljaktigheter vilka inte minskar bokens praktiska nytta.

Det märks i positiv bemärkelse att boken är skriven av en praktiker. Han presenterar således, med hjälp av konstruerade fiktiva exempel, förslag till hur hemvist i enlighet med hans teser bör fastställas i några svårbedömda praktiska situationer. Det är imponerande och ovanligt (låt vara inte unikt) att en advokat offrar så mycket möda och tid (vilket i advokaternas fall ofta kan omräknas till pengar) åt juridiskt författarskap. I Ulf

Bergquists fall är det för övrigt inte första gången. Jag vill därför tacka honom för hans förtjänstfulla insatser och gratulera till den tyska doktorstiteln.

Michael Bogdan